

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Bakalářská práce

Vliv užitého transkripčního standardu na výslovnost

*The Impact of Transcription Standard on
Pronunciation*

Vypracovala: Markéta Kimlová

Vedoucí práce: PhDr. Vladislav Smolka, PhD.

České Budějovice 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vliv užitého transkripčního standardu na výslovnost vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejnění své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 30. 4. 2014

.....
Markéta Kimlová

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Vladislavu Smolkovi, Ph.D. za odborné vedení a věcné připomínky při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat učitelům a žákům za spolupráci při získávání údajů pro výzkumnou část práce.

Anotace

Bakalářská práce prozkoumá, zda, případně nakolik, užívaná podoba transkripce ovlivňuje kvalitu výslovnosti jednotlivých slov u českých uživatelů angličtiny. Srovnání se bude týkat standardní fonetické transkripce IPA a její zjednodušené podoby, které se běžně užívalo a užívá v českých slovnících a učebnicích angličtiny. Vliv transkripce bude zkoumán na studentech osmiletého gymnázia a základní školy s rozšířenou výukou jazyků. Pro tento výzkum použiji kvantitativní metodu. Nejprve se zaměřím na část teoretickou, následně bude probíhat výzkum formou dotazníků, a svou práci završím analýzou nasbíraného materiálu. Práce bude napsána česky.

Klíčová slova: IPA, transkripce, výslovnost

Abstract

This thesis is focused on how much the form of transcription influences the quality of pronunciation of particular words in Czech users of English. The comparison is based on the difference between standard phonetic transcription (IPA) and its simplified form, which was traditionally used and still is used in Czech dictionaries and Czech textbooks of English. The impact of transcription is studied on the students of grammar school and a lower-secondary school with extended foreign language education. The research employs a variety of methods. The thesis first presents theoretical issues, followed by presentation of questionnaire research, and is concluded by an analysis of the results. It is written in Czech.

Key words: IPA, pronunciation, transcription

Obsah

ÚVOD.....	- 8 -
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	- 10 -
1.1 Způsoby anglické výslovnosti	- 10 -
1.2 Vymezení termínu fonetická transkripce	- 12 -
1.3 Proč je fonetická transkripce důležitá?	- 14 -
1.4 Fonetická transkripce na pozadí fonetiky a fonologie	- 16 -
1.4.1 Stručná historie	- 16 -
1.4.2 Vývoj anglické transkripce	- 17 -
1.4.3 Užití transkripce	- 19 -
1.4.4 Druhy transkripčních soustav	- 19 -
1.5 IPA a její podoba.....	- 20 -
1.5.1 Vymezení.....	- 20 -
1.5.2 Podoba IPA.....	- 21 -
1.5.3 Systém anglických vokálů	- 21 -
1.5.4 Kritéria pro řazení vokálů do tabulky	- 22 -
1.5.5 Systém anglických konsonantů	- 23 -
1.5.6 Kritéria pro řazení konsonantů do tabulky	- 24 -
1.5.7 Zjednodušená verze IPA a její podoba.....	- 25 -
1.5.8 Různé verze fonetické transkripce použité v anglicko-anglických slovnících -	26 -
2 VÝZKUMNÁ ČÁST	- 28 -
2.1 Cíl výzkumu	- 28 -
2.2 Metody výzkumu	- 28 -
2.3 Seznámení se školami	- 29 -
2.4 Seznámení s respondenty	- 30 -
2.5 Realizace výzkumu	- 30 -
2.6 Analýza výsledků	- 32 -
2.6.1 Porovnání výsledků 1. části	- 34 -
2.7 Analýza výsledků 2	- 35 -
2.7.1 Výsledky slova <i>sunny</i>	- 35 -
2.7.2 Výsledky slova <i>happy</i> :.....	- 36 -
2.7.3 Výsledky slova <i>only</i>	- 36 -
2.7.4 Výsledky slova <i>special</i>	- 37 -
2.7.5 Výsledky slova <i>juice</i>	- 37 -

2.7.6	Jakou roli hraje výběr učebnice?.....	- 39 -
2.7.7	Výsledky žáků tercie.....	- 39 -
2.8	Analýza výsledků 3	- 39 -
2.8.1	Všeobecné názory na problematiku fonetické transkripce	- 41 -
Závěr	- 43 -
Summary	- 44 -
Použitá literatura	- 45 -
Seznam obrázků, tabulek a grafů v textu.....		- 47 -
Přílohy.....		- 48 -

ÚVOD

Anglický jazyk je v dnešní době nezbytný a jeho dobrá znalost se očekává od každého dospělého v produktivním věku. To, jak kvalitně ho dokáže člověk využívat, se odvíjí od toho, jaké má základy. Většina českých obyvatel se poprvé setká s angličtinou na základní škole. To, co se zde naučí, se už jen velmi těžko přeučuje. Co se týče anglického jazyka, jde především o jeho zvukovou podobu. Angličtina má zásadní nevýhodu oproti slovanským jazykům, jelikož její písemná forma se liší od zvukové, což působí problémy při výslovnosti všem mluvčím. Je tedy žádoucí, aby každý mluvčí dokonale ovládal výslovnost každého slova a napomáhal tak předcházet nedorozuměním nebo úplnému nepochopení.

Ze své vlastní zkušenosti vím, jak výrazně se liší výslovnost u jednotlivých mluvčích. Žáci jedné třídy bývají rozděleni do skupin, přičemž každá skupina má svého vyučujícího. Pokud alespoň jeden z nich má zažitý určitý špatný stereotyp ve výslovnosti, např. ve výslovnosti základní číslovky „three“, logicky lze vyvodit, že studenti, kteří se onu číslovku učí a naučí se ji špatně vyslovovat, se jen těžko budou později učit nové výslovnosti. Špatnou výslovnost budou aplikovat vždy, když uvidí, že dané slovo začíná spojením souhlásek „th“. Pokusím se prověřit, zda stále vznikají rozdíly ve výslovnosti jak v jednotlivých školách, tak i v jednotlivých ročnících a studijních skupinách.

Má práce se tedy bude věnovat jazyku z pohledu fonetického. Slovní zásobu nebo gramatiku se lze naučit i bez lektora (samostudiem), ale správné výslovnosti se lze naučit jen pomocí kvalifikované osoby. V našem případě bude onou kvalifikovanou osobou učitel či učitelka anglického jazyka na druhém stupni základní školy a na prvním stupni osmiletého gymnázia a mluvčími budou žáci daných škol. Budu se zabývat tím, jak se vyučuje anglický jazyk na českých školách, konkrétně využitím fonetické transkripce při jeho výuce. Budu zjišťovat, zda učitelé na českých školách fonetickou transkripci využívají ve výuce a jestli ji vůbec studenti jsou schopni rozeznat a řídit se jí. Bude se tedy jednat o jakousi sondu do skutečné výuky, která přinese reálné výsledky. Možná se podaří najít příčinu problému „co Čech, to jiná výslovnost“.

Nabízí se otázka: Nestačilo by, aby čeští učitelé řádně využívali fonetickou transkripci a požadovali její znalost u všech žáků? Pomohlo by to vyřešit rozdíly ve výslovnosti u českých mluvčích? Je vůbec mezi žáky žádoucí zabývat se fonetikou? Na to vše se ve své práci zaměřím.

Nejprve bude uvedena část teoretická, která osvětlí problematiku fonetické transkripce – stručnou charakteristiku, její důležitost, historii, využití, a především její dvě konkrétní podoby. Poté už bude následovat část praktická, která bude nejdůležitější součástí mé práce. V ní se nejprve seznámíme se zaměřením daných škol a dozvíme se více informací o jejich studentech. Další část se bude týkat výzkumu pomocí anonymních dotazníků. Veškeré dotazy budou směřovány na fonetickou transkripci. Jejich cílem bude zjistit, jak velké a zda vůbec nějaké povědomí mají žáci českých škol o fonetické transkripci, což bude zároveň odrazem úrovně jejich vyučujících, tedy zejména toho, nakolik jsou schopni využívat fonetiku ve výuce anglického jazyka. Výsledky z toho výzkumu budou zpracovány do grafické podoby. Neméně důležitou částí budou autentické audio nahrávky. Studenti dostanou za úkol přečíst daná slova a to pouze z fonetické transkripce. K dispozici jim budou obě verze fonetické transkripce. Tato metoda nám poskytne nejvíce informací o znalostech a využívání fonetické transkripce mezi studenty.

Poslední důležitou částí bude analýza získaného materiálu, kde se slovně vyjádřím k získaným poznatkům. V závěru práce se pokusím zodpovědět otázky položené v úvodu a dokázat, jaký vliv má fonetická transkripce na výuku anglického jazyka a jaké je její využívání v praxi.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Způsoby anglické výslovnosti

Angličtina je úředním jazykem mnoha desítek států po celém světě (nejméně v 75 zemích s celkovým počtem obyvatel více než dvě miliardy). Počet mluvčích, u kterých je angličtina mateřským jazykem, dosahuje 375 milionů a jako druhý jazyk ji používá přibližně stejný počet lidí. Je užívána v médiích, sportu, ve vědě, technologiích, diplomacii nebo také na mezinárodních setkáních a běžně vyučována ve školách jako první cizí jazyk.

“Over two-thirds of the world's scientists read in English, three quarters of the world's mail is written in English, eighty per cent of the world's electronically stored information is in English, of the estimated 200 million users of the Internet, some thirty-six per cent communicate in English.”¹

Různé způsoby užívání a rozšířenost anglického jazyka do všech kontinentů způsobily nejednotnost anglické výslovnosti a odchylky od standardní normy. Pro ortoepickou (tj. standardní, spisovnou) normu byla však vždy směrodatná výslovnost jihoanglická (Skaličková 1982: str. 12). Ovšem i tato standardní britská výslovnost prošla mnoha změnami. Skaličková jako první model uvádí *Public School Pronunciation (PSP)*. Vychází z práce největšího anglického fonetika Daniela Jonese, který ji popsal v prvním vydání anglického výslovnostního slovníku *Everyman's English Pronouncing Dictionary* (1917). Daniel Jones tento druh výslovnosti později² označoval za *Received pronunciation* (dále jen RP) a mínil tím výslovnost založenou na standardní výslovnosti Londýna a tzv. *Home Counties*. Podobně tomu bylo i v případě českého jazyka, kdy se spisovná forma češtiny také utvářela z nářečí ve středních Čechách a z mluvy hlavního města.

¹ Veškeré údaje uvádí: British Council. *FAQ's the English Language*. [online]. [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: <http://www.britishcouncil.org/learning-faq-the-english-language.htm>

² Ve svých dalších pracích po roce 1926

O stavu současné angličtiny pojednává A. C. Gimson. Uvnitř RP rozlišuje tři hlavní typy výslovnosti:

- a) **The conservative RP forms** "used by the older generation and, traditionally, by certain professions or social groups"
- b) **The general RP forms** "most commonly in use and typified by the pronunciation adopted by the BBC"
- c) **The advanced RP forms:** "mainly used by young people of exclusive social groups...but also, for prestige value, in certain professional circles"

Souhrnně lze tedy říci, že RP stále ještě zůstává nejsrozumitelnější a „nejsprávnější“ formou současné výslovnosti britské angličtiny (i když je nyní někdy samými Angličany, ba i hlasateli BBC přijímána s určitými výhradami) a stále ještě je doporučována jako nejlepší forma pro výuku cizinců. (Skaličková 1982: str. 13)

Během uplynulých let se změnila nejen výslovnost spisovné angličtiny, ale i její transkripce³. Nejčastěji se takové změny týkaly samohlásek. Na obrázku níže jsou zaznamenány rozdílné způsoby přepisů samohlásek:

Samohláska ve slově	Náš transkripce	Původní Jonesova ¹⁾ transkripce	Gimsonova transkripce	Náš přepis slova
past	a	a:	a:	pɑst
nut	ʌ	ʌ	ʌ	nʌt
cry	aɪ	aɪ	aɪ	kraɪ
out	aʊ	au	aʊ	aʊt
rat	æ	æ	æ	ræt
let	e	e	e	let
day	eɪ	eɪ	eɪ	deɪ
air	ɛə	ɛə	eə	ɛə
beat	i	i:	i:	bɪt
bit	ɪ	i	ɪ	bɪt
ear	ɪə	iə	ɪə	ɪə
cot	ɔ	ɔ	ɒ	kɔt
court	o	ɔ:	ɔ:	kɔt
boy	ɔɪ	ɔɪ	ɔɪ	bɔɪ
took	ʊ	u	ʊ	tʊk
cool	u	u:	u:	kul
jewel	ʊə	uə	ʊə	dʒʊəl
mow	əʊ	ou	əʊ	məʊ
above	ə	ə	ə	ə'bʌv
bird	ɜ	ɜ:	ɜ:	bɜd

Obr. č. 1: Přehled transkripčních znaků (Skaličková 1982: str. 16)

³ Pojem *transkripce* blíže vysvětlen v kapitole 2.

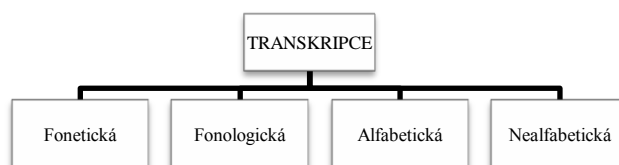
Tuto tabulku zde uvádím proto, že Jonesova transkripce (s určitým zjednodušením, pozn. autora) u nás byla donedávna běžně užívána a starší texty jsou tak přepsány (Skaličková 1982: str. 16). Je tedy pravděpodobné, že vyučující na českých školách se stále řídí touto verzí fonetického přepisu, tudíž potom mohou snadno vznikat odchylky ve výslovnosti anglických slov, a to jak mezi vyučujícími, tak i studenty.

1.2 Vymezení termínu fonetická transkripce

Ze *Slovníčku fonetických termínů* (Skaličková 1982: str. 235) se o fonetické transkripci dozvídáme z následující definice:

TRANSKRIPCE - přepis řeči takovými písmeny nebo znaky, které mají vystihnout její zvukovou podobu. Rozeznávají se transkripce fonologické (jeden znak se rovná jednomu fonému) a fonetické (jeden znak odpovídá jednomu odstínu hlásky, jednomu zvuku řeči bez ohledu na jeho funkční platnost). Dále mohou být takové transkripce buď alfabetské, tj. sestavené z písmen existujících abeced, případně doplněné diakritickými znaménky a stylizovanými znaky pro speciální hlásky (taková je např. mezinárodní transkripce); nebo metabetické, tj. užívající pouze znaků nebo formulí (taková byla např. transkripce Bellova). Transkripce užívané pro přepis angličtiny jsou v principu fonologické. To znamená, že prakticky neoznačují variant fonémů a že tedy odpovídají skutečné zvukové realizace jen zhruba. Neplatí tedy zásada „čti, jak vidíš napsáno“, nýbrž zásada „čti tak, jak víš (nebo máš vědět), že se přepsané funkční jednotky mají realizovat v daném kontextu“.

Rozdělení fonetické transkripce dle definice uvedené výše lze graficky zakreslit:

Obr. č. 2: Grafický záznam dělení transkripce

Stručnou definici fonetické transkripce uvádí *Mluvnice češtiny 1*:

Jako fonetickou transkripci označujeme takový systém grafického přepisu, kde téže hlásce odpovídá vždy jeden a tentýž grafický znak a témuž znaku odpovídá vždy pouze jediná hláska. Fonetickou transkripci píšeme v hranatých závorkách [].

Co je to transkripce, se můžeme dozvědět i z anglické definice, kterou uvádí *The Concise Oxford Dictionary* (1999: str. 1522):

transcription ● n. **1** a transcript. **2** the action or process of transcribing. **3** a piece of music transcribed for a different instrument, voice etc. **4** a form in which a speech sound or a foreign character is represented. – DERIVATIVES transcriptional adj. transcriptionally adv. transcriptionist n. (N. Amer.)

Jako poslední uvádím definici anglického slova „transcript” a jeho výklad z *Anglicko-českého výkladového slovníku* (1990)⁴:

transcript /trænskript/, **transcripts**. COUNTN A **transcript** of something that is spoken is a written copy of it. ❖ **Transcript** něčeho, co je mluvené, je psaná kopie této věci. ▼ přepis, přepsaná, transkribovaná kopie. ...*transcripts of tapes*.

Prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc.⁵ dále specifikuje fonetickou transkripci jako prostředek, který napomáhá lingvistům k zápisu mluvených úseků pomocí určitých znaků:

Pro potřeby lingvistické práce, která operuje s určitou rovinou zobecnění, se zobecněním na úrovni hlásek a modelů prozodických prostředků souvislé řeči (přízvuk, melodie řeči atd.), je potřebný zápis pomocí opticky vnímatelných značek, při němž by byl vztah značka – hláska, ev. jiný zvukový prvek jednoznačný. Této potřebě vyhovuje **transkripce**, přesněji *fonetická transkripce*. Metajazykové texty (texty vypovídající přirozeným jazykem o faktech jazyka a řeči, např. texty vědeckých a odborných prací o jazyku nebo o řečových technologiích) jsou psané a ve výkladech je nutno grafických značek užít. Také aplikovaná fonetika se bez takového převodu neobejde.

Pozn.: Dále o uplatnění transkripce viz kapitola *Užití transkripce*.

⁴ Nedefinuje tím však transkripci jako takovou, pouze způsob zaznamenávání hlásek do grafické podoby
⁵ Prof.; externě spolupracuje s FF MU Brno., definice vychází z výukové příručky: *Fonetika a fonologie* [online]. 3 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009 [cit. 2014-04-07]. El. portál. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/elportal/?id=852835>>. ISSN 1802-128X.

1.3 Proč je fonetická transkripce důležitá?

Důležitostí fonetické transkripce se zabývá uznávaný britský profesor fonetiky John Wells, který se snažil ve svém článku *“Why phonetic transcription is important”*⁶ věnovaném transkripci oslovit nejen studenty a pedagogy, kteří již mají zkušenosti s touto problematikou, ale zároveň i ty lingvisty, kteří doposud nepovažovali fonetickou transkripci za natolik důležitou součást jazyka. V úvodu přirovnává Wells anglický jazyk (především v písemné formě) k jazyku čínskému, jehož pravopis patří mezi "non-alphabetic", tj. takový, kde jednotlivá slova nejsou zastoupena písmeny abecedy. Písemná forma tedy nic nevypovídá o výslovnosti jednotlivých slov. V tomto případě je fonetický přepis jediným zdrojem přesných a jasných informací.

Wells dále zmiňuje možnosti nynějších studentů, kteří mají příležitost oproti předchozím generacím slyšet anglický jazyk ze všech různých medií (televize, video kazety, CD apod.), zároveň však oponuje, že tyto výhody neznamenají zaručený úspěch – jednotlivá výslovnost mluvčích se může lišit v mnoha aspektech. Wells tedy zdůrazňuje, že jen důsledným studováním výslovnosti lze dosáhnout pozitivních výsledků, přičemž fonetická transkripce má v tomto ohledu nezastupitelnou roli.

Důležité zásady při studiu výslovnosti anglických slov, kterým je třeba věnovat pozornost:

Zásada č.1: *Vybrat kvalitní slovník:* Kvalitní slovník poskytuje nejen význam slova, ale i informaci o výslovnosti, která může být zaznamenána různými způsoby. Mezi nejjednodušší způsob patří pro mluvčí pochopitelně takový, který je psaný jejich mateřským jazykem. Wells oceňuje zavedení soustavy IPA⁷, kterou považuje za jednoznačnou a systematickou.

Zásada č. 2: *Pozor na různorodé pravopisné sekvence:* Jednotlivé hlásky tvoří odlišné fonémy v kombinaci s jinými hláskami. Např. výslovnost anglického „o“ se může lišit v kombinaci s dalšími hláskami. Může být tedy zastoupena fonémy [ʌ], [u:], [əʊ], [oʊ], [ɒ], [ɑ:] či [ɔ:]. V praxi je proto důležité naučit se mnoho slov individuálně.

⁶ WELLS, John. Why phonetic transcription is important. [online]. 2002 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/wells/whytranscription.htm>

⁷ IPA soustava viz samostatná kapitola 5

Zásada č. 3: *Nepodceňovat výslovnost homograf⁸*: Některé slovní druhy jsou zastoupeny slovy se stejnou pravopisnou formou a jejich funkci ve větě lze rozeznat jen pomocí správné výslovnosti či přízvuku. Správné výslovnosti a adekvátního užití dosáhneme jen tehdy, pokud daná slova transkribujeme. Také je důležité mít povědomí o tzv. “weak” a “strong forms”. Wells tvrdí: “Words such as *of, can, them* have a strong form with a strong vowel, /**ɒv, kæn, ðem**/, used mainly when accented, and a weak form with a weak vowel, /**əv, kən, ðəm**/, used otherwise. This alternation is not shown in spelling, but anyone who fails to apply it in casual speech sounds very un-native-like.“ Pokud tedy nebudeme rozlišovat tyto jazykové varianty, nebudeme nikdy znít jako rodilí mluvčí.

Zásada č. 4: *Provádět transkripci psaného textu*: Každý by se měl naučit správnou výslovnost v okamžiku učení onoho slova jako takového. Wells radí: „Vyberte si jakoukoliv pasáž z běžné anglické prózy a transkribujte.“ Tuto metodu aplikuje ve svých vyučovacích metodách a přiznává, že i studenti, kteří mluví plynule a prošli velkým množstvím teorie, chybují.

V závěru své stati se Wells vrací k obecnému pojetí fonetické transkripce. Začátečníci se mylně domnívají, že pro každý foném existuje přesné symbolické znázornění, což lze snadno vyvrátit. Je důležité přihlédnout i k dalším aspektům, mezi které spadá přídech či doba trvání dané hlásky. Tyto rozdíly vždy závisí na celkovém kontextu a každý jazyk vlastní svůj systém a vlastní pravidla pro různé varianty fonémů, tzv. alofonů. Wells je takového názoru, že díky nabytým teoretickým znalostem se stává užívání fonetické transkripce pro mnoho uživatelů jednodušším.

Pozn.: Ke studiu jazyka nepochybně patří i studium jeho zvukové části, které nám v mnoha ohledech usnadňuje jeho užívání a následně pochopení vnitřních souvislostí. Na základních školách není věnován pro tento typ studování jazyka dostatečný prostor. Jazyk je brán pouze jako řemeslo, které je nutné předat dál. Žáci však přicházejí o důležité souvislosti a již v brzkém věku dochází ke komolení výslovnosti, které se následně velmi těžko odnaučuje. Pokud by však užili Wellsovy metody učení se aktivní slovní zásoby společně se správnou výslovností uvedenou ve většině učebnic, dalo by se tomuto fenoménu lehce předcházet.

⁸ Homografa: slova, která se shodují v písemné formě, ale liší se ve formě výslovnostní

1.4 Fonetická transkripce na pozadí fonetiky a fonologie

Fonetickou transkripcí se zabývá lingvistická disciplína zvaná fonetika. Opět budu vycházet z definice, která je součástí *Slovníčku fonetických termínů* (Skaličková 1982: str. 242):

FONETIKA: věda o zvukovém materiálu lidské řeči. Zabývá se studiem podstaty řečových elementů, jejich tvořením, vnímáním hodnocení a jejich modulováním v souvislé řeči. Názvu experimentální fonetika se užívá od konce 19. století, kdy se začalo pro objektivní výzkum řeči užívat různých přístrojů.

1.4.1 Stručná historie

Vývoji fonetiky se věnuje Jiří Černý ve své knize *Úvod do studia jazyka*:

Fonetika jako věda se objevuje společně s fonologií⁹ již od dávných dob. První byli Féničané, kteří už ve 13. stol. př. n. 1. vynalezli hláskové písmo (viz 1.32); předpokládalo to nepochybně důkladnou analýzu zvukové stránky jazyka. Totéž platí pro Řeky, kteří hláskovou abecedu doplnili o znaky pro samohlásky. Sporadické zmínky o mluvené řeči se najdou také u slavného lékaře Hippokrata (5. stol. př. n. 1.) a neméně slavného filozofa Aristotela (4. stol. př. n. 1.)

Daleko největší pozornost však ve starověku věnovali mluvené řeči Indové při popisu sanskrtu. Dochovaly se práce (od 4. stol. př. n. 1.), v nichž popsali výslovnost jednotlivých slov a textů; všímali si toho, jak se slabiky a hlásky artikulují, a dospěli na tomto základě ke klasifikaci hlásek, které se Evropa přiblížila až v první polovině 19. století. (...)

V 18. století se problematikou výslovnosti zabýval J. W. von Kempelen v souvislosti s mluvicím strojem a do moderní fonetiky se dochovalo Hellwagovo trojúhelníkové schéma znázorňující artikulační charakteristiku samohlásek. K rozhodujícímu obratu došlo na začátku 19. stol. jednak v souvislosti s nástupem srovnávací a historické gramatiky, jednak s nástupem přírodních věd. (...)

⁹ Fonologie: věda o funkčních hodnotách zvukového materiálu řeči (Skaličková 1982: str. 242)

Jestliže až do 19. století dominovala ve fonetice metoda přímého pozorování tzv. mluvidel, pak v jeho průběhu fonetikové převzali od lékařů a fyziků postupně celou řadu přístrojů (např. laryngoskop nebo rentgen), které umožnily daleko přesnější pozorování artikulačních orgánů, měření délky a charakteru jednotlivých hlásek atd. Rozvinula se tak fonetika experimentální, jejímiž hlavními představiteli byli v poslední čtvrtině 19. století v Německu Ed. Sievers, v Anglii Henry Sweet (a o něco později Daniel Jones) a ve Francii Paul Passy a Pierre Rousselot, který v r. 1897 zřídil v Paříži první fonetickou laboratoř.

1.4.2 Vývoj anglické transkripce

Budeme-li se však soustředit konkrétně na vývoj fonetiky anglického jazyka, je třeba rozdělit anglický jazyk na určitá období, kdy v každém období probíhaly změny v jazyce. V období tzv. Old English se užívaly znaky, které se dnes již neužívají. Zde jsou uvedeny příklady některých změn¹⁰:

/x/: *purh* [θurx] ‘through’, *riht* [rixht] ‘right’

/ʁ/: *fugol* [fuyol] ‘bird’

/y/: *cyrice* ‘church’, *cynelic*, ‘kingly’

Pozn.: Neznělá frikativa /x/ vymizela během procesu vokalizace v období tzv. Middle English¹¹, stejný proces probíhal u znělé velární frikativy /ʁ/.

Období tzv. Middle English přineslo nemalé množství změn. Některé zvuky natrvalo vymizely ze systému, u jiných proběhly určité obměny, především u samohlásek.

Mezi největší změny patří:

- * Prodloužení otevřených slabik: prodloužení krátké samohlásky ve slově *nose* > [nɔzə]
- * Zkrácení samohlásky u tříslabičných slov: *divine* > *divinity*. Z dlouhého [i:] ve druhé slabice na krátké [ɪ].

¹⁰ Zdroj: Studying the History of English: The historical phonology of English. In: [online]. 2013 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: https://www.uni-due.de/SHE/SHE_Phonology.htm

¹¹ Vyjma skotských dialektů

- * Prodloužení samohlásky z důvodu ztráty konsonantu: pokud se objevila velární frikativa na konci slabiky a před konsonantem, prodlužovala výslovnost vokálu. Př. *nih* [nixt] > [ni:t], *riht* [rix̥t] > [ri:t]
- * „Fonemizace“ znělých frikativ: Rozdíly mezi znělými a neznělými frikativy se prohloubily jako důsledek přejímání slov z francouzského jazyka. Objevily se u slov jako *zeal* nebo *seiz*.

Na vývoj výslovnosti (a tedy i transkripce) anglických samohlásek má však největší vliv jev, který nastal v období tzv. Early Modern English a jemuž se říká „Great Vowel Shift“. Změny, které v tomto období nastaly, jsou přehledně znázorněny v následujícím přehledu¹²:

Great Vowel Shift						
(1300)	1400	1500	1600	1700	1800	present
<i>driven</i>	/i:/	/i:/	/ei/	/ei/	/ʌi/	/ai/
<i>house</i>	/u:/	/u:/	/ou/	/ou/	/ʌu/	/au/
<i>feet</i>	/e:/		/i:/			
<i>fool</i>	/o:/		/u:/			
<i>beat</i>	/ɛ:/			/e:/	/i:/	
<i>foal</i>	/ɔ:/			/o:/		/əu/
<i>take</i>	/a:/	/æ:/	/ɛ:/	/e:/	/ei/	
<i>sail</i>	/ai/	/æi/	/ei/	/e:/	/ei/	
<i>law</i>	/au/	/ɒu/	/ɒ:/			/ɔ:/

Obr. č. 3: Přehled změn v období EM English

Transkripce se i nadále vyvíjela a některé změny nastaly i v období tzv. Late Modern English. Mezi tyto změny patří:

- * Ztráta /w/: *whale* [wɛ:l] > [weɪl]
- * Ztráta sylabického koncového /r/: *[kær] > *car* [kɑ:], *[kærɔd] > *card* [kɑ:d]

¹² Zdroj: Studying the History of English: The historical phonology of English. In: [online]. 2013 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: https://www.uni-due.de/SHE/SHE_Phonology.htm

1.4.3 Užití transkripce

Transkripci používáme v zásadě dvojím způsobem (Palková 1994: str. 36):

- a) Zapisujeme teoretickou představu o segmentálním složení jazykového projevu. Např. zaznamenáváme, jaká je spisovná (nebo jiná) výslovnost slova. Tento způsob užití transkripce známe z cizojazyčných slovníků, ze slovníku cizích slov, z textů, v nichž se porovnává výslovnost různých jazyků atd.
- b) Zapisujeme segmentální podobu reálného jazykového projevu. Chceme zaznamenat konkrétní zvukovou podobu určitého textu, která je pro nás z nějakého důvodu zajímavá (z hlediska jazyka, textu, mluvčího atd.). (...)

1.4.4 Druhy transkripčních soustav

K transkripci může sloužit jakýkoli soubor značek, který splňuje podmínku jednoznačného vztahu mezi grafickou a zvukovou rovinou. Existující způsoby lze rozdělit do dvou skupin. (Tamtéž, str. 36-37)

- a) Soustavy nealfabetické. Používají značek, které jsou zavedeny právě za účelem transkripce a nevycházejí z běžné abecedy. Naznačuje se v nich artikulační nebo akustická příbuznost hlásek buď tvarem značky (Bell, Sweet, Kloster-Jensen), nebo pomocí komplexní formule (Jespersen).
- b) Soustavy alfabetické používají jako základu běžné abecedy, nejčastěji latinky, ovšem s přesným vymezením vztahu mezi grafémem a hláskou. Tímto způsobem byla vytvořena i mezinárodní fonetická transkripce (první varianta r. 1886) označována obvykle zkratkou API (z názvu společnosti Assotiation phonétique internationale) nebo IPA (Internationa Phonetic Alphabet). Smyslem mezinárodní transkripce je poskytnout soustavu značek, která by umožňovala transkripce v v každém jazyce a usnadnila tak např. srovnání jazyků navzájem. Je soustavně doplňována. (...)

1.5 IPA a její podoba

Bylo již zmíněno že, první verze mezinárodní fonetické transkripce se objevila r. 1886. Krčmová (2009, str. 20) datuje její vznik o dva roky později, kdy byla oficiálně představena první verze fonetické transkripce. Od té doby prošla několika úpravami, aby dosáhla výsledné současné podoby, která patří mezi uznávanou a standardizovanou verzi¹³.

1.5.1 Vymezení

Definice mezinárodní fonetické asociace a její cíle z anglického originálu¹⁴:

“The IPA is the major as well as the oldest representative organisation for phoneticians. (...) The aim of the IPA is to promote the scientific study of phonetics and the various practical applications of that science. In furtherance of this aim, the IPA provides the academic community world-wide with a notational standard for the phonetic representation of all languages – the International Phonetic Alphabet (also IPA). The latest version of the IPA Alphabet was published in 2005.“

Pro naše účely je však důležitý totožný pojem (IPA), který označuje mezinárodní fonetickou abecedu, tedy jednotlivé znaky užívané pro zaznamenávání výslovnosti. Mimo přepisy fonetické existují také přepisy fonologické či morfologické.

O této abecedě se blíže zmiňuje Krčmová (2009, str. 20):

Transkripce IPA využívá latinky (v západoevropské modifikaci), doplňuje znaky pro hlásky, které odpovídající písmeno nemají, pro jemnější rozlišení se pak užívá i diakritických znamének a několika liter zvláštních. Zachycuje také základní prostředky prozodické. V podstatě se dodržuje zásada, že určitá hláska se označuje vždy jedním a tímž grafickým znakem. Využití písma se systém IPA řadí mezi tzv. **alfabetické** fonetické transkripce, tím, že pro jednotlivý zvuk (hlásku) volí jediný symbol, se zařadila mezi systémy *syntetické*.

¹³ Neznamená to však, že by naprosto zanikly předchozí verze, se kterými se stále můžeme setkat ve starších vydáních publikací či slovníků.

¹⁴ Uvedeno na oficiálních webových stránkách: IPA: The International Phonetic Association. [online]. [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/index.html>

1.5.2 Podoba IPA

Jednotlivé znaky jsou seřazeny do tabulek (viz apendix), přičemž se rozlišují podle toho, zda zastupují konsonanty či vokály. Jejich umístění v tabulce je systematické a pevně dané. Poslední aktualizovaná verze fonetické transkripce pochází z roku 2005.

Přesněji se k tomuto dělení vyjádřil Roach (2000, str. 39):

“The phonemic system described for RP contains forty-four phonemes. We can display the complete set of these phonemes by the usual classificatory methods used by most phoneticians; the vowels and the diphthongs can be located in the vowel quadrilateral and the consonants can be placed in a chart or table according to place of articulation, manner of articulation and voicing. Obviously, human beings can make many more sounds than these, and phoneticians use a much larger set of symbols when they are trying to represent sounds more accurately.”

Na následujících řádcích se budu zabývat transkripčními znaky pro vokály a konsonanty a otázkou, podle jakých kritérií jsou zařazeny v tabulce.

1.5.3 Systém anglických vokálů

Skaličková (1982, str. 68) uvádí dvanáct vzájemně odlišných jednoduchých samohlásek s distinktivní platností¹⁵:

[i, ɪ, e, æ, ʌ, ɔ, o, u, ʊ, ə, ɜ]

a dalších osm vokalických elementů, hodnocených obvykle jako diftongy:

[aɪ, eɪ, ɔɪ, aʊ, əʊ, ɪə, eə, ʊə]

Pokud jde o tzv. trifongy (trojhlásky), někdy pro angličtinu uváděné a přepisované obvykle podle staré transkripce [aiə, auə], jak se tyto kombinace zvuků vyskytují např. ve slovech *tire*, *tower*, přikláníme se k názoru anglických autorů, kteří taková seskupení hodnotí jako [aɪ + ə], resp. [aʊ + ə]. (Tamtéž: 1982, str. 68)

¹⁵Tyto znaky však neoznačují délku jednoduchých dlouhých samohlásek. Také diftong eə se dnes běžně užívá ve tvaru eɪ.

1.5.4 Kritéria pro řazení vokálů do tabulky

System anglických vokálů je znázorněn na čtyřúhelníku¹⁶. K tomuto zobrazení se vyjadřuje Roach (2000, str. 13), který zdůrazňuje, že toto zobrazení je spíše tradiční záležitost a stejně tak může vyhovovat znázornění pouze pomocí čtverce:

“The design used here is the one recommended by the International Phonetic Association in 1989. The exact shape is not important – a square would do quite well – but we will use the traditional shape.”

Rozdělení vokálů se určuje dle pozice jazyka při vyslovování dané hlásky. Mluvnice češtiny (1986, str. 27) mluví o těchto kritériích: Z hlediska vodorovného pohybu jazyka třídíme samohlásky na:

- * střední
- * přední
- * zadní

z hlediska svislého pohybu jazyka rozlišujeme samohlásky¹⁷:

- * středové
- * vysoké
- * nízké

Angličtina používá pro tato kritéria specifické pojmy, kde na rozdíl od českého třídění hraje důležitou roli i zaokrouhlení jazyka. Tyto kritéria zmiňuje Odden (2007, str. 19-20):

“The three most important properties for defining vowels are **height**, **backness**¹⁸, and **roundness**. The height of a vowel refers to the fact that the tongue is higher when producing the vowel [i] than when producing [e] (which is higher than that used for [æ]), and the same holds for the relation between [u], [o] and [a].”

¹⁶ Viz Příloha č. 1

¹⁷ Další dělicí hlediska, která se v češtině uplatňují jen sekundárně, jsou tvar rtů, čelistní úhel a napjatost artikulačního orgánu (jazyka).

¹⁸ Roach (2000, str. 14) pro přesnější vymezení užívá i termín „frontness“

Pokud mluvíme o dělení dle zaokrouhlení jazyka, dělíme samohlásky na “rounded” a “non-rounded”.

1.5.5 Systém anglických konsonantů

Systém anglických konsonantů je mnohem složitější a inventář konsonantů obsáhlejší¹⁹. Angličtina využívá jen určitý inventář znaků z celé škály dalších znaků, které jsou využívány jinými jazyky a v angličtině nemají takové opodstatnění²⁰. O tomto faktu pojednává i Odden (2007, str. 24):

“There are many more consonants found in languages than there are vowels. English has a fraction of a full range of possible consonants, so illustration of many of these symbols involves more extensively consideration of languages other than English.”

Konsonanty se odlišují od vokálů způsobem tvoření. O tomto způsobu artikulace hovoří Mluvnice češtiny (1986, str. 35):

Cílem souhláskové artikulace je vytvořit mluvidly v hláskovacím traktu překážku výdechovému proudu. Třením výdechového proudu o překážku vzniká třecí šum, který – na rozdíl od vokálů – pokládáme za podstatný akustický rys konsonantů. Platí to především o konsonantech *vlastních* (šumových), v daleko menší míře o malé skupině konsonantů tzv. *sonorních*.

Zde jsou uvedeny základní transkripční znaky, které zastupují jednotlivé konsonanty²¹:

[p, b, t, d, k, g, f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h, tʃ, dʒ, m, n, ŋ, r, l, j w]

Mezi méně užívané znaky řadí Odden (2007, str. 25) tyto znaky:

[φ, ʈ, x, ŋ̤, ʔ]

Pozn.: Některé samohlásky však mají velmi blízko k souhláskám, a bývají proto někdy nazývány polosamohlásky. V anglických fonetikách se mezi polosamohlásky

¹⁹ Kompletní tabulka viz Příloha č.1

²⁰ Avšak v některých slovnících se setkáváme i s méně frekventovanými znaky. Viz kapitola 2.5.3

²¹ Mezi nejpočetnější skupinu konsonantů patří explosiva a frikativa.

zařazují dokonce i souhlásky [j] a [w], i když ne zcela oprávněně. Jiné samohlásky mají naopak se samohláskami mnoho společného, např. schopnost být slabikotvorné, jako české [r, l], případně i [m, n, ň] nebo anglické [l, m, n, ŋ]. (Skaličková: 1982, str. 31)

1.5.6 Kritéria pro řazení konsonantů do tabulky

Anglické transkripční znaky konsonantů jsou na rozdíl od vokálů seřazeny v tabulce. Tento systém vznikl na základě několika kritérií (Mluvnice češtiny: 1986, str. 36-40):

- podle způsobu tvoření
- podle místa tvoření
- podle znělosti
- podle nosovosti
- podle artikulujícího orgánu

Toto rozdělení shrnul do následujícího odstavce Odden (2007, str. 26), popsal i názvy pro jednotlivé konsonanty a napomohl nám tím k orientaci v dané tabulce.

“Consonant symbols are traditionally given in tabular form, treating the place of articulation where the major constriction occurs as one axis, and treating properties such as voicing, being a continuant, or nasality as the other axis. Eleven places of articulation for consonants are usually recognized: alveolar, alveopalatal, retroflex, palatal, velar, uvular, pharyngeal and laryngeal²². (...) Manner of articulation is produced, indicating how airflow is controlled, the standard manner include stops, fricatives, nasal and affricates. A further property typically represented in these charts is whether the sound is voiced or voiceless.”

Skaličková (1982, str. 106) nás dále informuje o pravidle, které říká, že fortisové souhlásky jsou umístěny v levých sloupcích tabulek, lenisové v pravých.

Pozn.: Po žácích 2. stupně základní školy nebo nižšího stupně gymnázia se nevyžadují znalosti o systému transkripčních znaků či podle jakých kritérií se řadí do onoho systému, avšak tento systém by měl být v povědomí mluvčích, kteří anglický jazyk aktivně využívají v každodenní komunikaci či v zaměstnání, včetně pedagogů. Jen pokud budou správně informováni o jednotlivých znacích, teprve poté budou schopni jejich adekvátního užívání

²² Opomíjí zmínit navíc “bilabial”, “labiodental” a “dental”

1.5.7 Zjednodušená verze IPA a její podoba

Pro některé uživatele anglického jazyka je standardní přepis výslovnosti dle pravidel IPA příliš složitý, proto se pro širší veřejnost používají i jiné přepisy výslovnosti. Mnohdy se užívají české značky, které co nejlépe odpovídají příslušným hláskám. Mezi nejpatrnější rozdíly patří např.:

- * české [č] místo anglického [tʃ]
- * české [š] místo anglického [ʃ]
- * české [dž] místo anglického [dʒ]
- * české [ž] místo anglického [ʒ]
- * dále zjednodušené znaky pro vokály: místo [ʌ, ɔ, u] se užívají české znaky [a, o, u]

Pozn.: Znaky [θ, ð, ŋ, w] se užívají i ve zjednodušené „české“ formě anglické transkripce.

Nabízí se otázky: Jaký vliv má užití vybraného transkripčního znaku na výslovnost? Proč užívat zjednodušenou verzi, nikoli původní standardní? Příklad v úvahu několik odpovědí:

- 1) Pro uživatele angličtiny, kteří se teprve s jazykem seznamují, je vhodné užívat zjednodušenou verzi alespoň pro orientační výslovnost.
- 2) Pro naše studijní účely je přínosná jakákoliv interakce s fonetikou, konkrétně fonetickou transkripcí. Pokud má student alespoň základní povědomí o transkripčních znacích a dokáže se v nich orientovat, snáze se učí správné výslovnosti, ačkoliv může být nepatrně odlišná od originální anglické, například na bázi přídechu. Nedochozí však k tak rozdílným odchylkám, pokud je student seznámen pouze s psanou verzí slova bez údajů o výslovnosti.

Přikláním se tedy k názoru, že zjednodušená verze IPA má své využití, avšak pokročilí mluvčí by měli být obeznámeni s její standardní verzí, čímž dosáhnou přesnější výslovnosti.

1.5.8 Různé verze fonetické transkripce užívané v anglicko-anglických slovnících

V této kapitole se budu zabývat otázkou, zda a nakolik se liší užití transkripčních znaků v konkrétních anglicko-anglických slovnících. Některé slovníky užívají další rozlišující značky, aby co nejpřesněji vystihly výslovnost daného fonému. Jednotlivé jevy jsou zapsány pomocí např. těchto rozlišovacích značek²³:

- neznělost (např. u sonor) se značí prázdným kolečkem pod symbolem r
- aspirovanost t^h
- palatalizovanost d^j
- labializovatelnost d^w
- slabikotvornost se značí svislou čárkou pod symbolem ^l, ^r,
- spojitá výslovnost skupiny konsonantů - ^{dn} (= d + n vyslovené s plynulým přechodem mezi nimi)

Pro potvrzení tohoto faktu jsem si vybrala dva anglické slovníky, kde se zaměřím na to, zda užívají standardní znaky IPA či její zjednodušenou verzi, jestli se liší v přepisu jednotlivých slov a zda užívají i další rozlišovací značky. V levém sloupci se nachází výslovnost, jak ji uvádí *Dictionary of Contemporary English* (Longman), a v pravém dle *International Dictionary of English*²⁴ (Cambridge). Zde jsou náhodně vybraná tři slova:

INTUITION, GRINDER, NOTABLE

Výslovnost těchto slov je znázorněna níže:

[^lɪntju^lɪʃən] a [^lɪn.tju:^lɪʃ.^on]

[^lgraɪndə^l] a [^lgraɪn.də^l]

[^lnəʊtəbəl] a [^lnəʊ.tə.bl]

²³ Pojmy získané z webové stránky věnované fonetice a fonologii pod záštitou MU Brno: KRČMOVÁ, Marie. Fonetika a fonologie [online]. 3 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009 [cit. 2014-04-07]. Elportál. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/elportal/?id=852835>>. ISSN 1802-128X.

²⁴ Důležitou roli hraje rok vydání, který může být určující pro užití daných transkripčních znaků. Plná citace viz Použitá literatura.

Při porovnávání užitých transkripčních znaků jsem došla k závěru, že oba slovníky udávají téměř totožné údaje o výslovnosti daných slov, v některých aspektech se však nepatrně liší.

Shodují se:

- * Oba typy slovníků užívají standardní transkripční znaky IPA, nepoužívají zjednodušené verze.
- * Užívají i další rozlišovací značky, v tomto případě vokalizované [ɪ], kterému předchází redukovaná samohláska [ə].
- * Dále je vyjádřen přízvuk-primární i sekundární, jak si můžeme všimnout ve výslovnosti slova *intuition*.

Liší se:

- * *International Dictionary of English* užívá i tečky, jimiž naznačuje dělení slova.
- * Ve slově *notable* je rozdílný zápis poslední slabiky, kdy v jednom případě se vyskytuje redukovaná samohláska [ə], v druhém případě je tato samohláska nahrazena slabikotvorným l.
- * V pravém sloupci je zápis „schwa“ vyjádřen horním indexem, čímž má být vyjádřena kolísavá výslovnost, kdy tuto hlásku někteří mluvčí vyslovují, a jiní nikoliv²⁵.

Při porovnání užitých transkripčních znaků v anglicko-anglických slovnících jsem došla k závěru, že oba slovníky podávají velmi přesnou výslovnost právě pomocí standardních znaků IPA, v některých případech dokonce užívají i další rozlišovací značky, tudíž mohou velmi dobře sloužit studijním účelům. Se zjednodušenou verzí některých fonetických znaků IPA jsem se setkala pouze v anglicko-českých slovnících²⁶, kdy je např. slovo *intuition* uvedeno tímto způsobem: [ɪntju'ɪʃn], pravděpodobně kvůli usnadnění čtení těchto znaků. Pro hlubší studium jazyka však doporučuji např. výše zmíněné slovníky pro co nejpřesnější osvojení si výslovnosti nových slov. Vyžaduje to však hlubší povědomí o transkripčních znacích, aby následně nedocházelo k jejich chybnému čtení.

²⁵ Angličtina pro tento způsob užívá výraz: “sounds sometimes optionally inserted“

²⁶ Konkrétně v tomto slovníku: ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Academia, 2002, 1311 s. ISBN 80-860-0269-1.

2 VÝZKUMNÁ ČÁST

2.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, zda studenti anglického jazyka ovládají fonetickou transkripci. První důležitou otázkou je, zda s ní vůbec přišli do styku. Pokud se s ní nesetkali, předpokládám, že ani nebudou správně ovládat čtení fonetických znaků a také jejich užívání. Pokud mají žáci o fonetické transkripci alespoň širší povědomí a učitel je s ní seznámil, měli by se orientovat alespoň ve zjednodušené verzi IPA. Pokusím se zjistit, jak se projeví na výsledcích, pokud je žákům předložena standardní verze IPA či její zjednodušená verze. Výsledky výzkumu porovnam mezi jednotlivými školami a také mezi 6. a 8. ročníky (primou a tercií). Pro tento výzkum jsem si vybrala slova, která by měla být známa již žákům 6. třídy ZŠ, popř. žákům primy víceletého gymnázia.

2.2 Metody výzkumu

Pro realizaci tohoto výzkumu jsem si vybrala **kvantitativní** metodu, pomocí níž bude možno zmapovat znalosti respondentů několika tříd. Budu postupovat v několika na sebe navazujících krocích. Nejprve je potřeba stanovit hypotézu:

1) Hypotéza

Studenti jazykové školy mají lepší předpoklady pro porozumění a orientaci ve fonetické transkripci, mají povědomí o transkripčních znacích a aktivně je užívají více než studenti školy bez jazykového zaměření.

2) Příprava

Do tohoto kroku spadá výběr slovní zásoby adekvátní 6. ročníku, dále také zpracování písemného dotazníku, který se skládá ze dvou částí. První část je praktická, zaměřuje se na prokázání znalostí transkripce-zjednodušené i standardní verze IPA, druhá část se skládá z výběru odpovědí.

3) Realizace

Tento krok se týká již sběru dat, v tomto případě dotazování vybraných respondentů pomocí písemného dotazníku.

4) Vypracování

V této fázi dochází k třídění získaného materiálu a analýze výsledků. Výsledky budou statisticky zpracovány do přehledných grafů a tabulek a doplněny popisem.

5) Závěrečná zpráva

V závěru praktické části shrnu poznatky, které jsem získala během jejího zpracovávání, a zjistím, zda se potvrdila naše hypotéza.

2.3 Seznámení se školami

Pro výzkum jsem si vybrala dvě školy odlišného zaměření. První z nich je ZŠ Kladno Cyrila Boudy 1188, která se specializuje na rozšířenou výuku cizích jazyků. Vedle anglického jazyka nabízí také výuku němčiny, francouzštiny a ruštiny²⁷. Jazyky jsou dotovány více hodinami a ve vyšších ročnících mají žáci povinné konverzace. Pro přijetí na tuto školu je nutno absolvovat přijímací zkoušky. Žáci mohou využít mimoškolních jazykových kroužků či absolvovat jazykově zaměřené pobyty v zahraničí. Tuto školu jsem také 7 let navštěvovala a s transkripcí jsem se setkala hned během prvních hodin anglického jazyka. Při učení nových slov a jejich zapisování byl vždy vyhrazen jeden sloupec i pro výslovnost onoho slova. V dotazníku se budu žáků ptát, zda nadále využívají fonetickou transkripci při výuce anglického jazyka.

Druhou vybranou školou je Sportovní gymnázium, které je typické vedle všeobecného směru také sportovním zaměřením. Rovněž zde je nutno vykonat přijímací zkoušky formou SCIO testů na nižší stupeň gymnázia. Na nižším stupni jsou dvě paralelní třídy, na vyšším čtyři, do kterých jsou žáci zařazeni podle vybraných sportů. I zde probíhá výuka jazyků pomocí plně kvalifikovaných učitelů. Při porovnávání výsledků mezi školami se zaměřím i na to, zda je ovlivněna výuka jazyků sportovním zaměřením školy a vyšší dotací hodin věnovaných sportům.

²⁷ Údaje získané z webových stránek školy: 10. ZŠ Kladno: O škole. [online]. 2013, 27. 8. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.10zskladno.cz/skola-48/o-skole-129.html>

2.4 Seznámení s respondenty

Vybranými respondenty jsou žáci 6. a 8. třídy (na víceletém gymnáziu žáci primy a tercie). Na většině škol se žáci učí anglický jazyk od 3. třídy, mnohdy již dříve. Vybrala jsem si žáky 6. třídy proto, že již mají zkušenosti s angličtinou, a s fonetickou transkripcí se mohli setkat mnohokrát během svého studia. Otázkou však je, jestli jim byla transkripce řádně vysvětlena a zda ji žáci využívají při učení se výslovnosti nových slov. Tuto otázku se pokusím zodpovědět nejprve nepřímo - žáci dostanou za úkol napsat slovo, které je uvedeno pouze transkripčními znaky, a v dalším úkolu se pokusí několik vybraných slov sami transkribovat. Dále se na žáky přímo obrátím s dotazy týkajícími se užívání fonetické transkripce ve výuce, kde budou moci zvolit odpověď, která bude korespondovat s jejich zkušenostmi a názory.

Cílem tohoto výzkumu je porovnat výsledky mezi školami. Zda studenti jazykové školy opravdu dosahují lepších výsledků, či zaměření školy nehraje roli, a je to spíše otázka přístupu učitele. Pro porovnávání budu užívat výsledky, které vyplnili žáci 6. třídy a primy. Dále také srovnám výsledky mezi ročníky, přičemž výsledky by měly vykazovat větší informovanost o fonetické transkripci u starších žáků, kteří se mohli setkat s transkripčními znaky během onoho dvouletého rozdílu.

2.5 Realizace výzkumu

Nejprve bylo nutné zkontaktovat vybrané školy a předem informovat o průběhu tohoto výzkumu. Při jeho vypracování jsem se nesetkala s žádnými obtížemi ze strany učitelů i vedení škol. Jedinou obtíž, na kterou jsem narazila později při analýze získaného materiálu, byla kooperace se studenty, kteří nevyplnili všechny odpovědi (především v oblasti rozpoznání slova, které je zapsané fonetickou transkripcí). Tento fakt mohl být způsoben několika okolnostmi:

- a) Studenti nerozeznali uvedená slova, což může nepřímo odkazovat k neznalosti problematiky a snaze vyhnout se zdánlivě obtížnému tématu
- b) Subjektivním přístupem studentů k práci na dotazníku

Statistické údaje

Celkový předpokládaný počet respondentů byl 120²⁸. Skutečný počet je 103, což způsobila absence některých žáků a také rozdílný počet žáků ve třídě. Na všechny části dotazníku odpovědělo 55 studentů, což je 51,46 %. V tabulce níže jsou rozepsány třídy, konkrétní počty studentů a počet vyplněných dotazníků:

Tab. č. 1: Přehled žáků a získaného materiálu

Třída	Počet žáků ve třídě	Počet kompletně vyplněných dotazníků ²⁹	Počet kompletně vyplněných dotazníků v %
6.	26	7	26,92
8.	26	18	69,23
prima	28	12	42,86
tercie	23	18	78,26

Nejvyšší počet odpovědí jsem získala od žáků tercie a nejnižší od žáků 6. třídy ZŠ. Předpokladem k provedení tohoto výzkumu bylo, že již žáci 6. třídy znají fonetickou transkripci a dokážou se v ní orientovat. Některá políčka, nebo dokonce celá první část dotazníku zůstala nevyplněná, což může svědčit o neznalosti této problematiky.

Počet zodpovězených dotazníků však nemusí souviset s jejich správností. Tu je nejprve potřeba ověřit. Následně porovnáím výsledky mezi jednotlivými ročníky a také mezi jednotlivými školami, přičemž budu vycházet z hypotézy, že žáci ZŠ s jazykových zaměřením budou dosahovat vyšší úspěšnosti než žáci ze Sportovního gymnázia.

Dotazník se skládá ze dvou částí - jedné praktické a druhé na výběr pravdivé odpovědi. Druhá část slouží k přímému oslovení žáků a dotázaní se na jejich zkušenosti s fonetickou transkripcí. Porovnáím, jak se liší názory a stav u jednotlivých žáků, popř. tříd, popř. škol.

²⁸ Vycházela jsem z tradičního předpokladu 30 žáků/třída.

²⁹ Tzn. vyplněna všechna pole

2.6 Analýza výsledků

Studentům jsem předložila tato slova³⁰ a požádala je o přepis do normálního pravopisu:

[sta:], [mʌnθ], [dʒɒb], [ʃopiŋ] a [mæθs]

Slova *star*, *month* a *maths* jsem vybrala podle toho, jak je zapisuje *Macmillian Dictionary*. Jde tedy o užití standardních znaků. Transkribovanou formu slov *job* a *shopping* jsem převzala z anglicko-českého slovníku³¹, kde jsou užity z našeho pohledu nestandardní znaky, zde konkrétně pro vokál *o*. Tyto dva zápisy jsem však vybrala záměrně a pokusím se zjistit, zda je pro studenty snazší rozpoznat tento typ fonetické transkripce.

Tab. č. 2: Výsledky pro slovo *star*

Třída	Správně	Špatně	Nevyplněno	Úspěšnost v % ³²
6.	5	11	10	19,23
8.	9	17	0	34,61
prima	8	14	6	28,57
tercie	16	7	0	69,57

Vyskytovaly se tyto špatné odpovědi: nejčastěji stay; dále: sta, stai, stop, stand, stat, sto.

Komentář: Tento úkol byl nejobtížnější pro žáky 6. ročníku, kteří si nedokázali představit hlásku r na konci slova, která se nevyslovuje, pokud ji předchází dlouhá samohláska.

Tab. č. 3: Výsledky pro slovo *month*

Třída	Správně	Špatně	Nevyplněno	Úspěšnost v %
6.	0	11	15	0
8.	1	22	3	3,85
prima	12	12	4	42,86
tercie	14	6	3	60,87

Vyskytovaly se tyto špatné odpovědi: moons, man, money, many, mouth, meant, main.

³⁰ Dle slovní zásoby určené pro 6. ročník

³¹ Plná citace slovníků viz Použitá literatura, sekce Slovníky.

³² Celkový počet úspěšných studentů pro dané slovo

Komentář: Toto slovo jsem si vybrala, abych zjistila, zda žáci znají znaky [ʌ] a [θ]. Alarmujícího výsledku dosáhli žáci 6. třídy ZŠ, kteří neodpověděli ani jednou správně. Tento fakt naznačuje neznalost fonetických znaků, jelikož žáci volili i takové odpovědi, kde se znak [θ] ve fonetickém zápisu vůbec nevyskytuje. Jedinou relativně přijatelnou odpovědí by bylo slovo *mouth*. Tato odpověď se však vyskytla pouze minimálně.

Tab. č. 4: Výsledky pro slovo *job*

Třída	Správně	Špatně	Nevyplněno	Úspěšnost v %
6.	10	5	11	38,46
8.	24	0	2	92,31
prima	24	2	2	85,71
tercie	18	3	2	78,26

Vyskytovaly se tyto špatné odpovědi: drob, djob, drop, dro.

Komentář: Zjednodušenou verzi IPA jsem volila, abych zjistila, budou-li žáci úspěšnější v přepisu slova do normálního pravopisu. Celková úspěšnost je skutečně větší o necelých 50% než např. u předchozího slova. Mohl tomu napomoci i znak [dʒ], avšak to předpokládá jeho znalost. V této úloze ji žáci prokázali.

Tab. č. 5: Výsledky pro slovo *shopping*

Třída	Správně	Špatně	Nevyplněno	Úspěšnost v %
6.	2	9	15	7,69
8.	12	6	8	46,15
prima	13	8	7	46,43
tercie	17	4	2	73,91

Vyskytovaly se tyto špatné odpovědi: dolphin, loping, jopin, spin, something, dropin.

Komentář: I zde jsem užila slovo, které má zjednodušený zápis vokálu *o*. V porovnání se slovem *job* byli studenti v odpovědích méně úspěšní (především žáci 6. třídy). Vokál *o* však rozpoznali, neúspěšnost byla u rozpoznání znaků [ʃ] a [ŋ]. V některých případech se vyskytovaly i odpovědi typu *shopin*, ty jsem však nepovažovala za chybné, jelikož jde o pravopisnou chybu, nikoliv o rozpoznání fonetických znaků. Další možností je neznalost pravidel fonetického zápisu, kdy se zapisuje jen jedna hláska, pokud se výslovnost neliší.

Tab. č. 6: Výsledky pro slovo *maths*

Třída	Správně	Špatně	Nevyplněno	Úspěšnost v %
6.	3	5	18	11,54
8.	5	15	6	19,23
prima	11	4	13	39,29
tercie	21	2	0	75,00

Vyskytovaly se tyto špatné odpovědi: *meths*, *mouse*, *mace*, *means*, *maeks*.

Komentář: Na tomto slově jsem se snažila zjistit, zda jsou žáci schopni rozpoznat znak [æ], který mohl být jistým vodítkem k rozpoznání daného slova. Snažila jsem se pozorovat souvislosti mezi odpověďmi u slova *month* a slova *maths*. Ve většině případů se prokázalo, že žáci, kteří odpověděli špatně v prvním zadání, odpověděli špatně i u tohoto slova. Odkazuje to především na neznalost znaku [θ].

2.6.1 Porovnání výsledků 1. části

Tab. č. 7: Srovnání výsledků 6. třídy a primy

Třída	Úspěšnost v %
6.	15,38
prima	48,57

Tab. č. 8: Srovnání výsledků 8. třídy a tercie

Třída	Úspěšnost v %
8.	39,23
tercie	71,52

Tab. č. 9: Srovnání výsledků všech tříd

Třída	Úspěšnost v %
6.	15,38
prima	48,57
8.	39,23
tercie	71,52

Tab. č. 10: Srovnání výsledků škol

Škola	Úspěšnost v %
ZŠ	27,30
Gymnázium	60,05

Shrnutí:

Cílem této části bylo prokázat, nakolik studenti českých škol ovládají fonetickou transkripci. Naše hypotéza se ukázala jako nepravdivá. Žáci školy s rozšířenou výukou jazyků vykazují horší výsledky než žáci ze školy se sportovním zaměřením. Tyto rozdíly jsou ohromné a pro školu mohou znamenat zhoršenou reputaci. Úroveň školy

však nelze soudit jen podle toho, jak její žáci ovládají fonetickou transkripci, tento jev však může naznačovat zanedbávání správné výslovnosti. Dále se potvrdilo, že žáci 8. třídy a tercie lépe ovládají fonetickou transkripci než mladší ročníky. Snažila jsem se také zjistit, zda se liší míra úspěšnosti, pokud použijí zjednodušené znaky IPA. Potvrdilo se, že je žáci snadno rozpoznají - mnohdy se staly vodítky ke správné odpovědi, ale i ve špatných odpovědích byl rozpoznán onen znak. Jako velký problém se ukázala problematika transkripčních znaků pro konsonanty, především znak [θ]. Toto zjištění je velmi znepokojivé, jelikož tento znak se běžně vyskytuje v anglických slovnících i učebnicích a žáci by měli znát, jakou hlásku tento zvuk zastupuje.

2.7 Analýza výsledků 2

V této části jsem studentům předložila 5 vybraných slov a požádala je o fonetický přepis. Vybranými slovy jsou: sunny, happy, only, special, juice. Tento postup jsem použila pro zjišťování, jaké znaky užívají sami studenti. Zda ovládají standardní znaky, nebo dávají přednost zjednodušené verzi IPA³³.

2.7.1 Výsledky slova *sunny*

Zde jsem sledovala, jaký znak použijí žáci pro vokál *u*. Nejčastěji volili zjednodušenou IPA:

Tab. č. 11: Výsledky slova *sunny*

	Standardní znak [ʌ]	Zjednodušený znak [a]	Jiný	žádný
6. třída	1	23	2	0
8. třída	2	24	0	0
prima	13	14	0	1
tercie	12	4	6	1

Jako jiný znak použili žáci např.: [u] či [ʊ].

³³ Ve skutečnosti většina studentů netuší nic o různorodosti fonetické transkripce. Tyto znaky užívají dle toho, jak je to jejich učitelé naučili.

2.7.2 Výsledky slova *happy*:

V této úloze jsem se zaměřila na výslovnost vokálu *a*. Žáci nejčastěji použili jednoduchý znak [e] místo standardu [æ].

Tab. č. 12: Výsledky slova *happy*

	Standardní znak [æ]	Zjednodušený znak [e]	Jiný	žádný
6. třída	3	19	4	0
8. třída	2	22	2	0
prima	3	17	7	1
tercie	9	3	8	3

Jako jiný znak použili žáci např.: [a], [u] nebo [ʌ].

2.7.3 Výsledky slova *only*

Zde se zaměřím na to, jakým způsobem žáci zapíší vyslovovaný diftong [əʊ]. Toto slovo se ukázalo jako nejvíce problematické. Zde jsou uvedeny odpovědi studentů:

Tab. č. 13: Výsledky slova *only*

	Standardní znak [əʊ]	Zjednodušený znak [ou]	Jiný	žádný
6. třída	0	5	17	4
8. třída	0	10	14	2
prima	0	12	14	2
tercie	0	3	15	5

Jako jiný znak použili žáci např.: jen pouze vokál [o] nebo [ɔ], dále [ɔ:] a jednou dokonce [θ].

2.7.4 Výsledky slova *special*

Zde prověřím, zda umí žáci užívat standardní znak [ʃ]. Z odpovědí uvedených níže vyplývá, že většina správně rozeznala onu hlásku, užívají však převážně český znak [š]:

Tab. č. 14: Výsledky slova *special*

	Standardní znak [ʃ]	Zjednodušený znak [š]	Jiný	žádný
6. třída	0	14	6	6
8. třída	2	21	3	0
prima	11	14	0	3
tercie	15	3	2	3

Jako jiný znak použili žáci např.: [s] či opsali celé slovo.

2.7.5 Výsledky slova *juice*

U tohoto slova je klíčový znak [dʒ]. Většina studentů volila český ekvivalent viz tabulka:

Tab. č. 15: Výsledky slova *juice*

	Standardní znak [dʒ]	Zjednodušený znak [dž]	Jiný	žádný
6. třída	1	16	7	2
8. třída	5	19	1	1
prima	12	13	1	2
tercie	18	2	1	2

Jako jiný znak použili žáci např.: jen znak [ʒ], dále také [tʃ], [dj].

Shrnutí:

Cílem tohoto cvičení bylo zjistit, jaké znaky užívají sami studenti. Pro zápis vokálů používají většinou zjednodušenou fonetickou abecedu. Téměř nikdo neuvádí standardní znak [ɪ], ale opisují původní verzi, jak se vyskytuje ve slově, např. [y] u slova *happy*. Studenti také často zaměňují znaky pro fonémy a grafémy. Značí to jistou zmatenost a neucelenou představu o transkripčních znacích. Došla jsem však i k několika pozitivním závěrům. Pro přepis výslovnosti užívají žáci méně často standardní IPA, nicméně volí správné zjednodušené znaky, popř. jiné blízké znaky, čímž dávají najevo, že znají výslovnost onoho slova. Žáci tercie prokázali největší znalosti fonetických znaků. V jejich odpovědích se vyskytovala větší frekvence standardů IPA než její zjednodušené verze. Nejúspěšnější byli žáci při přepisu slova *sunny*, nejhorších výsledků dosahují u slova *only*. Celkové úspěšnosti daných slov jsem vyjádřila v tabulce níže (za správnou odpověď považuji i zápis pomocí zjednodušené verze). Žáci byli v této části mnohem úspěšnější než v té předchozí. Z tohoto šetření vyplývá, že žáci se v jednotlivých výslovnostech shodují a odchylky vznikají spíše u jedinců. Nesprávné odpovědi však mohou být způsobeny i neznalostí znaků pro danou hlásku, tudíž výsledky mohou být ještě pozitivnější.

Tab. č. 16: Úspěšnost žáků u jednotlivých slov

Slovo	Procento úspěšných odpovědí
<i>sunny</i>	90,29
<i>happy</i>	75,73
<i>only</i>	29,13
<i>special</i>	77,67
<i>juice</i>	83,50

Celková úspěšnost v tomto cvičení byla 71,66 %. Úspěšnost žáků osmiletého gymnázia 69,81 % a úspěšnost žáků ZŠ 72,69 %. V tomto ohledu jsou výsledky škol srovnatelné. Nabízí se otázka, z jakého důvodu jsou v tomto cvičení výsledky škol srovnatelné. Je to dáno především tím, že jsem za správnou odpověď počítala i slova, ve kterých se vyskytovaly zjednodušené znaky. V první úloze se žáci setkali s oběma verzemi IPA a museli rozpoznat zadaná slova. Ve druhé úloze již mohli zvolit verzi IPA, která je jim bližší. Žáci, kteří mají méně znalostí o standardních znacích a

fonetické transkripci obecně, tak užívali přirozeně znaky z českého inventáře. Tyto znaky většinou užívali správně. Znamená to tedy, že učitelé dbají více na správnou mluvenou výslovnost než na studium transkripčních znaků. Tímto se však dokazuje, že výslovnost učitele je tedy pro žáky zásadní. Dostáváme se tím k problematice zmiňované v úvodu, a to, že postava učitele hraje velmi důležitou roli. Nicméně pouze na roli učitele nelze spoléhat. Ne vždy mají žáci při učení slov učitele, který by jim výslovnost onoho slova předříkával. Stále zde platí, že fonetická transkripce je jedinou možnou objektivní metodou.

2.7.6 Jakou roli hraje výběr učebnice?

Při vypracovávání výzkumu jsem narazila na další skutečnost - obě školy užívají stejný typ učebnice. Znamená to tedy, že žáci obou škol se setkávají se stejným typem fonetické transkripce a mají stejné podmínky pro výuku. V jejich učebnicích jsou užití standardní znaky jak pro konsonanty, tak i vokály (viz příloha). V rozdílných výsledcích tedy opět bude figurovat postava učitele a jeho přístup k této problematice.

2.7.7 Výsledky žáků tercie

Tato třída obecně dosahovala lepších výsledků než ostatní třídy. Pro zápis transkripce užívala ve většině případů standardní znaky (vyjma slova *only*, které bylo problematické pro všechny třídy). Jak vyplývá z odpovědí, které jsou uvedené níže, tato třída měla nejvyšší počet kladných odpovědí na otázku, zda užívají fonetickou transkripci během výuky anglického jazyka. Mezi těmito dvěma fakty tedy vzniká úzká souvislost. To, že tato třída transkripci ovládá, je velkou zásluhou vyučujícího, který je s touto problematikou seznámil a fonetickou transkripci aktivně využívá. Takovéto výsledky nám naznačují, že žáci jsou schopni transkripci porozumět, potřebují však, aby se k ní přistupovalo pozitivně a neopomíjela se její důležitost.

2.8 Analýza výsledků 3

V této části jsem žákům předložila obecné otázky, které se týkají jejich názoru na fonetickou transkripci a na jejich zkušenosti. Pokusím se zjistit, zda jejich odpovědi souvisí s předchozími výsledky. Žáci odpověděli následujícím způsobem:

Otázka č. 1: Bylo ti někdy vysvětleno, jak se který znak užívá?

Tab. č. 17: Odpovědi žáků

Třída	Ano, pracujeme s nimi pořád	Ano, když jsem se poprvé setkal/a s angličtinou	Nikdy
6.třída	2	13	11
8.třída	0	13	13
prima	12	7	9
tercie	5	15	3

Otázka č. 2: Existují dva druhy fonetické transkripce-standardní a zjednodušená. Myslíš, že bude rozdíl ve výslovnosti, pokud použijeme standardní přepis u slova *eyebrow* [aibrau] nebo zjednodušený [aibrau]?

Tab. č. 18: Odpovědi žáků

Třída	Ano, slovo se bude číst jinak	Ne, výslovnost bude stejná, rozdíl je jen v tom, jaké použijeme znaky
6.třída	10	16
8.třída	8	18
prima	12	16
tercie	7	16

Otázka č. 3: Používáte při hodině angličtiny fonetickou transkripci?

Tab. č. 19: Odpovědi žáků

Třída	Ano, téměř při každé hodině	Jednou za čas	Nikdy
6.třída	0	12	14
8.třída	1	8	17
prima	6	8	14
tercie	4	16	3

Otázka č. 4: Pomáhá ti výslovnost v závorkách při učení nových slov?

Tab. č. 20: Odpovědi žáků

Třída	Ano	Ne
6.třída	9	17
8.třída	7	19
prima	11	17
tercie	6	17

Otázka č. 5: Výslovnost patří mezi jednu z obtíží při učení anglického jazyka. Myslíš, že by napomohlo aktivní využívání transkripce v hodinách k tomu, aby si studenti zlepšili výslovnost?

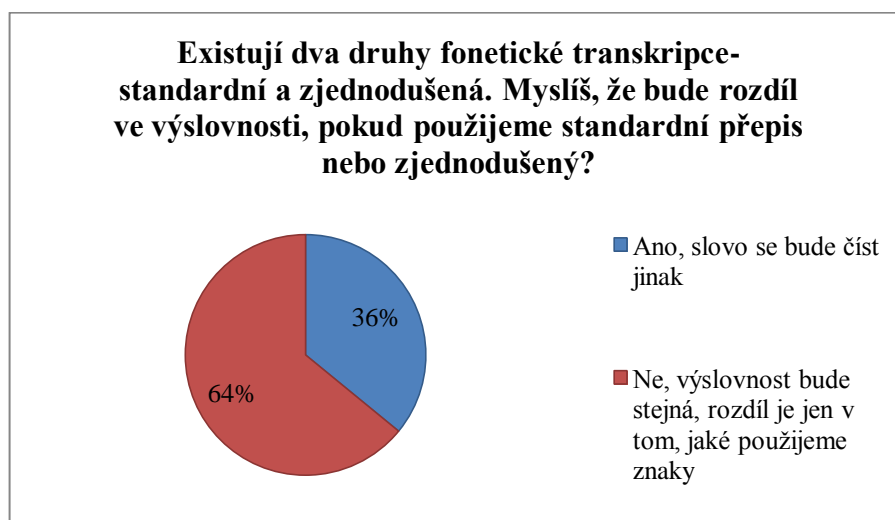
Tab. č. 21: Odpovědi žáků

Třída	Ano	Ne	Nevím
6.třída	12	4	10
8.třída	10	9	7
prima	14	3	11
tercie	11	2	10

2.8.1 Všeobecné názory na problematiku fonetické transkripce

V tomto pojetí již nebudu rozlišovat žáky dle tříd ani škol. Porovnáím, jaký je celkový přístup žáků k fonetické transkripci. Pomocí grafického znázornění získáme přehlednější výsledky jednotlivých otázek.

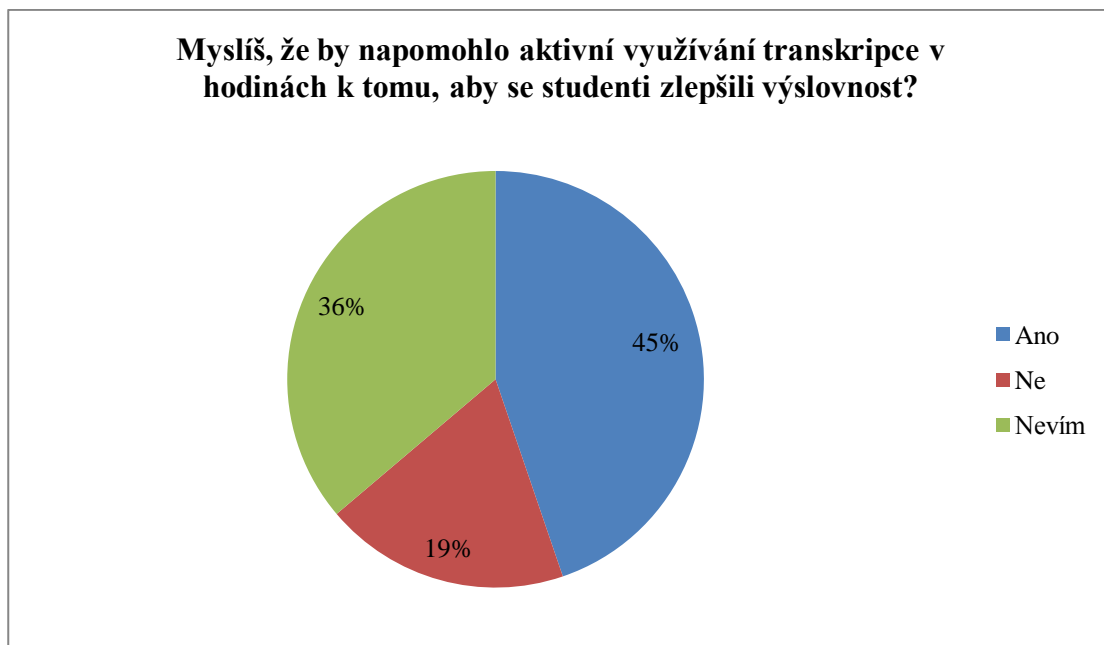
Graf č. 1: Otázka č. 2

V této otázce se snažím zjistit, zda studenti spatřují rozdíl v užití zjednodušené či standardní verzi IPA: Většina neshledala rozdíl. Tento model nám však ukazuje zčásti subjektivní názor, který lze ověřit jen skutečnými nahrávkami. Předpokládám, že většina mladších žáků by četla dané slovo odlišně, a to z důvodu neznalosti některých standardních znaků IPA, což se projevilo již v první části dotazníku.

Velmi zajímavou skutečností je názor žáků na užívání fonetické transkripce ve výuce. Žáci 6. a 8. tříd nejčastěji volili odpověď, že nikdy nepoužívají fonetickou transkripci při výuce. I přes tuto negativní zkušenost převládá názor, že aktivní využívání transkripce ve výuce by zlepšilo výslovnost studentů. Viz níže:

Graf č. 2: Otázka č. 5

Shrnutí:

Při porovnání jednotlivých odpovědí s výsledky jsem došla k závěru, že hlavním důvodem, proč žáci neovládají transkripci, je skutečnost, že jim nebyla řádně vysvětlena a v hodinách jí nevyužívají. Přichází tím o možnost jí rozumět a sami ji využívat i v soukromí při učení se nových slov. Odpovědi do značné míry korespondují s výsledky praktické části dotazníku. V některých názorech se žáci liší, to je však dáno subjektivní povahou otázek. Odpovědi žáků Sportovního gymnázia jsou ve vztahu k fonetické transkripci příznivější. Učitelé ji v hodinách využívají, žáci jí rozumějí a někteří ji využívají i k učení nových slov. Nejčastěji užívají fonetickou transkripci žáci tercie, což se projevilo i na jejich úspěšnosti v praktické části.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou fonetické transkripce, jejím využitím v praxi a dopady na výslovnost. Toto téma je některými učiteli i jejich studenty opomíjené a podceňované. Přitom právě znalost transkripčních znaků je klíčová pro správnou výslovnost anglických slov. Jak je fonetická transkripce důležitá a proč je dobré se v ní orientovat, jsem se snažila zdůrazňovat v průběhu celé práce.

V teoretické části jsem se zabývala podstatou fonetické transkripce. Postupovala jsem od definice transkripce, dále přes její historii a nakonec jsem se dostala ke standardní a zjednodušené verzi. Tento systematický postup mi napomohl k hlubší orientaci v této problematice a k formulování praktických otázek. Některé části byly obtížnější na zpracování, především kvůli nedostatku českých zdrojů např. o vývoji anglických transkripčních znaků. V některých případech jsem tedy parafrázovala anglické autory či jsem použila přímou citaci.

V praktické části jsem se zaměřila na dva hlavní body. Nejprve obecně na znalost transkripce u studentů dvou vybraných škol. Studentům jsem předložila dotazník, který se skládal z několika částí. Nepotvrdila se moje hypotéza, která předpokládala, že studenti školy s jazykovým zaměřením dosáhnou výrazně lepších výsledků než studenti školy se sportovním zaměřením. Dále jsem se zaměřila na to, jaké znaky fonetické transkripce studenti užívají a zda se tento fakt nějak projeví na výslovnosti. Došla jsem k závěru, že studenti užívají spíše zjednodušenou verzi IPA, nicméně ji až na výjimky užívají správně, a značí to tedy znalost správné výslovnosti předložených slov. Pro účely ZŠ a nižšího stupně gymnázia je znalost alespoň zjednodušené verze některých hlásek dostačující, přikláním se však k názoru, že čím přesněji je zvuk zaznamenán, např. i pomocí dalších rozlišovacích znaků, tím autentičtější je výslovnost.

Toto téma nabízí další možnosti ke zpracování. Považuji za důležité neustále připomínat vyučujícím i mluvčím, že fonetika, a tedy i fonetická transkripce patří mezi jednu z hlavních složek mluveného anglického jazyka a jeho výuky.

Summary

This thesis deals with the issue of phonetic transcription, its use in practice and implications for pronunciation. This topic is somewhat overlooked and underestimated by some teachers as well as their students. The knowledge of transcription symbols is crucial for the correct pronunciation of English words. How the phonetic transcription is important and why it is good to understand it that is what I tried to emphasise throughout the paper.

In the theoretical part I devoted to the essence of phonetic transcription. I proceeded from the definition of transcription, to its history, and finally, I focused on the simplified and standard version. This systematic approach helped me to have a deeper understanding of these issues and to formulate practical questions. Some parts were difficult to process, mainly due to the lack of Czech sources, such as information regarding the development of English transcription characters. In some cases I paraphrased English authors or I used a direct quote.

In the practical part I devoted to two main points. Firstly in general I focused on the knowledge of transcription by students of two selected schools. I submitted a questionnaire to the students, which consisted of several parts. My hypothesis which assumes that students of language schools will achieve significantly better results than students of schools focusing on sport, was not confirmed. I also focused on what characters of phonetic transcription are used by the student and if this fact is somehow reflected in the pronunciation. I came to the conclusion that the students use a rather simplified version of IPA, however, with a few exceptions they use it correctly and therefore this indicates knowledge of correct pronunciation of the words presented. For the purposes of primary schools and lower grammar schools the knowledge of at least a simplified version of some sounds is sufficient, but I am inclined to think that the more precise the sound recording is, for example through other distinguishing features, the more authentic the pronunciation.

This topic provides additional options for processing. I think it is important to constantly remind teachers and spokesmen that the phonetics and therefore also the phonetic transcription belong to one of the main components of spoken English language.

Použitá literatura

Publikace:

SKALIČKOVÁ, Alena. *Fonetika současné angličtiny*. Státní pedagogické nakladatelství. 1982. 2. vydání.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny: s obecným úvodem do problematiky oboru*. 1. vyd. Karolinum, 1994, 366 s. ISBN 80-706-6843-1.

ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 2008, 248 s. ISBN 978-807-3460-938.

CARR, Philip. *English phonetics and phonology: an introduction*. Malden, Mass.: Blackwell Pub., 1999. ISBN 06-311-9775-3.

Mluvnice češtiny 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1986, 536 s.

ROACH, Peter. *English phonetics and phonology: a practical course*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 283 s. ISBN 05-217-8613-4.

ODDEN, David Arnold. *Introducing phonology*. 4th print. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, xiii, 348 s. Cambridge introductions to language and linguistics. ISBN 978-052-1826-693.

CRYSTAL, David. *The Cambridge encyclopedia of language*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, vii, 472 s. ISBN 05-212-6438-3.

Slovníky:

SUMMERS, Della. *Longman dictionary of contemporary English*. New ed. Harlow, Essex, England: Longman, 1987, F53, 1229, B29 p. ISBN 05-828-4223-9.

Cambridge international dictionary of English. New York: Cambridge University Press, 1995, 1773 p. ISBN 05-214-8421-9.

The Concise Oxford Dictionary, tenth edition, Edited by Judy Pearshall, Oxford University Press Inc., New York 1999 ISBN 0-19-860259-6

Anglicko-český výkladový slovník, Nakladatelství Lidové noviny, William Collins & Co Ltd. 1990. ISBN 80-7106-304-5

ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Academia, 2002, 1311 s. ISBN 80-860-0269-1.

Macmillian Dictionary and Thesaurus: Free English Dictionary Online [online]. 2009-2014 [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: www.macmillandictionary.com

Internetové zdroje:

WEINER, Edmund. Early modern English pronunciation and spelling. In: *Oxford English Dictionary* [online]. 2013 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://public.oed.com/aspects-of-english/english-in-time/early-modern-english-pronunciation-and-spelling/#spelling>

KRČMOVÁ, Marie. Fonetika a fonologie [online]. 3 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009 [cit. 2014-04-07]. Elportál. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/elportal/?id=852835>>. ISSN 1802-128X.

Studying the History of English: The historical phonology of English. In: [online]. 2013 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: https://www.uni-due.de/SHE/SHE_Phonology.htm

Mezinárodní fonetická abeceda. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_fonetick%C3%A1_abeceda

ENTLOVÁ, G. K formální a fonetické adaptaci anglických kompozit backhand a forehand v češtině. *Naše řeč* [online]. 2004, roč. 87 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7791>

10. ZŠ Kladno: O škole. [online]. 2013, 27.8. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.10zskladno.cz/skola-48/o-skole-129.html>

KRČMOVÁ, Marie. Fonetika: Transkripce. In: [online]. Filosofická fakulta MU Brno, 2007 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/ch02s03.html>

IPA: The INTERNATIONAL PHONETIC ASSOCIATION. In: [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/index.html>

British Council: Frequently Asked Questions. BRITISH COUNCIL. [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: <http://www.britishcouncil.org/learning-faq-the-english-language.htm%29>

Studying the History of English: The historical phonology of English. In: [online]. 2013 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: https://www.uni-due.de/SHE/SHE_Phonology.htm

Další zdroje:

ILLOVÁ, Milada. Fonetická transkripce ve výuce angličtiny na 2. stupni ZŠ. Č. Bud., 2012. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Pedagogická fakulta

Seznam obrázků, tabulek a grafů v textu

Seznam obrázků:

Obr. č. 1: Přehled transkripčních znaků (Skaličová 1982: str. 16)

Obr. č. 2: Grafický záznam dělení transkripce

Obr. č. 3: Přehled změn v období EM English

Seznam tabulek:

Tab. č. 1: Přehled žáků a získaného materiálu

Tab. č. 2: Výsledky pro slovo *star*

Tab. č. 3: Výsledky pro slovo *month*

Tab. č. 4: Výsledky pro slovo *job*

Tab. č. 5: Výsledky pro slovo *shopping*

Tab. č. 6: Výsledky pro slovo *maths*

Tab. č. 7: Srovnání výsledků 6. třídy a primy

Tab. č. 8: Srovnání výsledků 8. třídy a tercie

Tab. č. 9: Srovnání výsledků všech tříd

Tab. č. 10: Srovnání výsledků škol

Tab. č. 11: Výsledky slova *sunny*

Tab. č. 12: Výsledky slova *happy*

Tab. č. 13: Výsledky slova *only*

Tab. č. 14: Výsledky slova *special*

Tab. č. 15: Výsledky slova *juice*

Tab. č. 16: Úspěšnost žáků u jednotlivých slov

Tab. č. 17-21: Odpovědi žáků

Seznam grafů:

Graf č. 1: Otázka č. 1

Graf č. 2: Otázka č. 5

Přílohy

Příloha č. 1: Přehled IPA dle poslední revize z roku 2005

Příloha č. 2: Dotazník pro žáky

Příloha č. 3: Dotazník pro žáky 2. strana

Příloha č. 4: Standardní znaky IPA jak je uvádí *Longman Pronunciation Dictionary*

Příloha č. 5: Záznam o zjednodušených znacích, jak je uvádí Velký anglicko-český slovník

Příloha č. 6: Přehled transkripčních znaků jak je uvádí *Anglicko-český, česko-anglický slovník*

Příloha č. 7: Část slovníku učebnice, kterou užívají žáci na obou školách

Příloha č. 2

Dotazník pro žáky

DOTAZNÍK

Vážení studenti,

jsem studentkou 3. ročníku pedagogické fakulty a ráda bych Vás touto cestou oslovila k vyplnění dotazníku ke zpracování mé bakalářské práce na téma *Vliv užitého transkripčního standardu na výslovnost*. Všechny odpovědi jsou anonymní.

Fonetická transkripce: Jako fonetickou transkripci označujeme takový systém grafického přepisu, kde též hláске odpovídá vždy jeden a tentýž grafický znak a témuž znaku odpovídá vždy pouze jediná hláčka. Fonetickou transkripci píšeme v hranatých závorkách [].

Ročník:

- 6. A
- 6. B *prima 8*
- 7. A
- 7. B
- 8.A
- 8.B
- 9.A
- 9.B

V závorkách níže jsou uvedena slova tak, jak se vyslovují. Pokuste se je přepsat viz vzor:

[bjutəfl] – beautiful

- 1) [sta:] *[STAY]*
- 2) [mʌnθ] *[MONTH]*
- 3) [dʒɒb] *[JOB]*
- 4) [ʃɒpɪŋ] *[SHOPPING]*
- 5) [mæθs] *[MATHS]*

Nyní se pokuste napsat výslovnost uvedených slov:

- 6) sunny *- [SUNNY]*
- 7) happy *- [HAPPY]*
- 8) only *- [ONLY]*
- 9) special *- [SPECIAL]*
- 10) juice *- [JUICE]*

Příloha č. 3

Dotazník pro žáky 2. strana

Vyberte prosím vždy jednu možnost:

1) Bylo ti někdy vysvětleno, jak se který znak užívá?

- Ano, pracujeme s nimi pořád
- Ano, když jsem se poprvé setkal/a s angličtinou
- Nikdy

2) Existují dva druhy fonetické transkripce-standardní a zjednodušená. Myslíš, že bude rozdíl ve výslovnosti, pokud použijeme standardní přepis u slova *eyebrow* [aɪbraʊ] nebo zjednodušený [aibrau]?

- Ano, slovo se bude číst jinak
- Ne, výslovnost bude stejná, rozdíl je jen v tom, jaké použijeme znaky

3) Používáte při hodině angličtiny fonetickou transkripci?

- Ano, téměř při každé hodině
- Jednou za čas
- Nikdy

4) Pomáhá ti výslovnost v závorkách při učení nových slov?

- Ano
- Ne

5) Výslovnost patří mezi jednu z obtíží při učení anglického jazyka. Myslíš, že by napomohlo aktivní využívání transkripce v hodinách k tomu, aby by si studenti zlepšili výslovnost?

- Ano
- Ne
- Nevím

Příloha č. 4

Standardní znaky IPA, jak je uvádí *Longman Pronunciation Dictionary*³⁵.

xxxiv

5.2 Key to phonetic symbols for English

RP Gen Am	Consonants	RP Gen Am	Vowels
• •	p pen, copy, happen	• •	i kit, bid, hymn
• •	b back, bubble, job	• •	e dress, bed
• •	t tea, tight, button	• •	æ trap, bad
•	ʃ city, better	•	ɒ lot, odd, wash
• •	d day, ladder, odd	• •	ʌ strut, bud, love
• •	k cup, kick, school	• •	u foot, good, put
• •	g get, giggle, ghost	• •	i: fleece, sea, machine
• •	tʃ church, match, nature	• •	eɪ face, day, steak
• •	dʒ judge, age, soldier	• •	aɪ price, high, try
• •	f fat, coffee, rough	• •	ɔɪ choice, boy
• •	v view, heavy, move	• •	u: goose, two, blue
• •	θ thing, author, path	•	əʊ goat, show, no
• •	ð this, other, smooth	•	oʊ goat, show, no
• •	s soon, cease, sister	•	ɒʊ variant in cold
• •	z zero, zone, roses, buzz	• •	aʊ mouth, now
• •	ʃ ship, sure, station	•	ɪə near, here, serious
• •	ʒ pleasure, vision	•	eə square, fair, various
• •	h hot, whole, behind	• •	ɑ: start, father
• •	m more, hammer, sum	•	ɑ: lot, odd
• •	n nice, know, funny, sun	• •	ɔ: thought, law, north, war
• •	ŋ ring, long, thanks, sung	•	ʊə cure, poor, jury
• •	l light, valley, feel	•	ɜ: nurse, stir
• •	r right, sorry, arrange	•	ɜ: nurse, stir, courage
• •	j yet, use, beauty	• •	i happy, radiation, glorious
• •	w wet, one, when, queen	• •	ə about, comma, common father, standard
	<i>In foreign words only:</i>	• •	u influence, situation, thank you
• •	x loch, chutzpah	• •	ɪ intend, basic
•	ɫ Llanelli, Hluhlwe	•	ʊ stimulus, communist
			<i>In foreign words only:</i>
		•	ɔ̃ grand prix, chanson
		•	ɑ̃ grand prix, chanson
		• •	œ vingt-et-un
		•	ɛ̃: vingt-et-un

³⁵ WELLS, J.C. *Longman pronunciation dictionary*. 3rd ed. Harlow, England: Pearson Education Limited/Longman, 2008, xxvi, 869 s. ISBN 978-140-5881-180.

Příloha č. 5

Záznam o zjednodušených znacích, jak je uvádí Velký anglicko-český slovník³⁶. Pro nezejednodušenou podobu doporučuje zanechat znaky v kapitole 2.4.0, především tedy [æ], [θ], [ə], [ð], [ŋ] a [w].

- 2.0 **Výslovnost** se u každého heslového záhlaví uvádí v hranaté závorce, a to zčeštěnou formou mezinárodní fonetické abecedy, tj. [a] místo [ʌ], [o] místo [ɔ], [š] místo [ʃ], [č] místo [tʃ], [dž] místo [dʒ]. Fakultativní hlásky se označují kurzívou: *evidence* [evidəns], tj. lze vyslovit buď [evidəns] nebo [evidns] podle tempa řeči, nebo kulatou závorkou, kde nelze kurzívy užít, tj. při (:), *leonine* [li:(:ə)nain] lze tedy vyslovit buď [li:ə'nain] nebo [liənain].
- 2.1 Hlavní přízvuk se označuje horní kolmičkou před přízvučnou slabikou tehdy, není-li na první slabice: *relate* [ri'leit], ale *funny* [fani], nebo má-li slovo přízvuky dva nebo více: *work people* ['wo:kpi:pl]. Vedlejší přízvuk se označuje dolní kolmičkou *understand* [ʌndə'stænd].
- 2.2 V případech, kde se u velmi frekventovaných slov americká výslovnost výrazně liší od britské (*advertisement, clerk, either* apod.), uvádíme americkou výslovnost po značce AM.
- 2.3. Normou pro výslovnost bylo 14. vydání Jonesova *English Pronouncing Dictionary* revidované A. C. Gimsonem z roku 1977 s přihlédnutím k poslednímu vydání slovníku *Oxford Advanced Learner's Dictionary* A. S. Hornbyho (1974), dále k *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (1976), *Longman Dictionary of Contemporary English* (1978) a *Collins English Dictionary* (1979).
- 2.4.0 Zvláštní znaky použité v přepisu výslovnosti:
[æ] *fat* [fæt] [θ] *think* [θiŋk]
[ə] *about* [ə'bau] [ð] *there* [ðeə]
 sister [sistə]
[ŋ] *sing* [siŋ] [w] *way* [wei]
[əu] *low* [ləu]
- 2.4.1 Ve slovech francouzského původu ještě:
[ã:] *ensemble* [ã:n'sã:mbɛl]
[õ:], [œ] *embonpoint* [õ:mbõ:n'pwœŋ].
- 2.4.2 Délka se označuje dvojtečkou (:), za příslušnou samohláskou: *arm* [a:m].

³⁶ HAIS, Karel. *Velký anglicko-český slovník: English-Czech dictionary*. 1. vyd. Praha: Leda, 1997, 2 sv. ISBN 80-200-0632-X.

Příloha č. 6

Přehled transkripčních znaků jak je uvádí *Anglicko-český, česko-anglický slovník*³⁷. Tento slovník užívá pro další neuvedené znaky zjednodušenou verzi IPA.

ZNAKY PRO PŘEPIS ANGLICKÉ VÝSLOVNOSTI

ə	neurčitý zvuk mezi a a e
ɔ	jazyk mezi zuby a vyslovit z
θ	jazyk mezi zuby a vyslovit s
æ	vyslovit otevřené e
ɒ	zvuk, který se vyslovuje v českém slově, banka, branka
ʃ	vyslovit š
ʧ	vyslovit č
ʒ	vyslovit ž
dʒ	vyslovit dž
:	značí délku hlásky
ˈ	hlavní přízvuk
ˌ	vedlejší přízvuk

³⁷ ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Academia, 2002, 1311 s. ISBN 80-860-0269-1.

Příloha č. 7

Zde uvádím část slovníku učebnice³⁸, kterou užívají žáci na obou školách. Konkrétně je tato učebnice určena pro žáky 8. tříd (tercie). Pro zápis výslovnosti jsou použity standardní znaky IPA. Vydává ho nakladatelství Longman, jehož slovníky taktéž užívají standardní znaky IPA.

Module 6

Holiday

amusement park	/ə'mju:zmənt pɑ:k/	noun
beach	/bi:tʃ/	noun
camping	/'kæmpɪŋ/	noun
campsite	/'kæmpsaɪt/	noun
cycling	/'saɪklɪŋ/	noun
fishing	/'fɪʃɪŋ/	noun
football	/'fʊtbɔ:l/	noun
hotel	/həʊ'tel/	noun
mountains	/'maʊntənz/	noun
sailing	/'seɪlɪŋ/	noun
sightseeing	/'saɪt,sɪ:ɪŋ/	noun
skiing	/'ski:ɪŋ/	noun
snorkelling	/'snɔ:kəlɪŋ/	noun
surfing	/'sɜ:fɪŋ/	noun
swimming	/'swɪmɪŋ/	noun
swimming pool	/'swɪmɪŋ pu:l/	noun
tennis	/'tenɪs/	noun
volleyball	/'vɒlɪbɔ:l/	noun
water park	/'wɔ:tə pɑ:k/	noun
youth hostel	/'ju:θ ,hɒstl/	noun

Opinion adjectives

adventurous	/əd'ventʃərəs/	adjective
amazing	/ə'meɪzɪŋ/	adjective
beautiful	/'bju:tɪfəl/	adjective
boring	/'bɔ:ɪŋ/	adjective
brave	/breɪv/	adjective
crazy	/'kreɪzi/	adjective
dangerous	/'deɪndʒərəs/	adjective
enjoyable	/ɪn'dʒɔɪəbəl/	adjective
exciting	/ɪk'saɪtɪŋ/	adjective
great	/greɪt/	adjective
horrible	/'hɒrəbəl/	adjective
lovely	/'lʌvli/	adjective
scary	/'skeəri/	adjective
wonderful	/'wʌndəfəl/	adjective

³⁸ KILBEY, Liz a [ill. by Adrian Barclay ... et]. AL]. *Challenges*. Harlow: Pearson Longman, 2007. ISBN 978-058-2847-422.